

TÜRK EDEBİYATININ DÖNEMLERİ

EDEBİYATIN TARİH İLE İLİŞKİSİ

İnsanların duygu, düşünce ve hayallerini estetik zevk verecek şekilde yazılı veya sözlü olarak anlatması sanatına “**edebiyat**” denir.

Toplumları, milletleri ve kuruluşları etkileyen olayları yer ve zaman göstererek anlatan, bu olayların daha önceki ve sonraki olaylarla bağlantılarını, karşılıklı etkilenmeleri, her milletin kurduğu medeniyetleri ve kendi iç sorunlarını neden-sonuç ilişkisi içinde inceleyen bilim dalına “**tarih**” denir.

Edebî eserleri ve bu eserleri ortaya koyan sanatçıları dönemleri ile birlikte inceleyen bilim dalına “**edebiyat tarihi**” denir. Edebiyat tarihi aslında tarihin edebiyatı etkileyen, şekillendiren yönüne eğilir. Tarihin alt koludur ancak tarihçilerin yaptığı gibi, olaylar neden - sonuç ilişkisi içinde incelenmez. Bu yönüyle de edebiyat tarihi, genel tarihten ayrılır. Edebiyat tarihinin amacı, edebî eseri incelemektir. Bu bağlamda onun amacı sanatsaldır. Oysa tarih için önemli olan bilgidir. Bu bilgi sanatsal bir nitelik taşımayabilir. Edebiyat tarihi için edebî eserin kendisi önemliken, tarih için eserden elde edilecek bilgi önemlidir.

Tarih, toplumların geçmişteki yaşamını inceler. Çevre, kültür, ekonomi, güzel sanatlar gibi, insanı ilgilendiren her şey, onun ilgi alanına girer. Edebiyat tarihinin konusu ise “**edebî eser**”, o eseri ortaya koyan “**sanatçı**” ve edebî eserin ortaya bulunduğu “**dönem**”dir. Örneğin bir tarih kitabında Göktürk Devleti ile ilgili bir bilgi verilecekse öncelikle bu devletin nasıl kurulduğu, kimler tarafından yönetildiği, bu devletin komşularıyla ilişkileri; sonra da uygarlığa kültürel ve sanatsal katkıları ele alınır. Ancak aynı konuyu ele alan bir edebiyat tarihi kitabında öncelikle *Göktürk Yazıtları* üzerinde durulur. Çünkü edebiyat tarihi, tarihin edebiyatla ilgili bölümüne odaklanır.

Edebî metinler tarihî gerçeklerden beslenebilir. Bu anlayışla tarihî romanlar gibi edebî metinler ortaya konabilir. Tarih de edebiyattan yararlanabilir. Anı, biyografi gibi türlerde tarihî gerçeklikle ilgili bilgilere rastlanabilir. Edebî eserleri yazdığı dönemin tarihi bilinmeden tam olarak anlayabilmek ve yorumlayabilmek mümkün değildir. Bununla birlikte tarihî gerçeklik, edebî metinlerde yeniden yorumlanır. Edebiyat, tarihî bilgileri aynen kullanmak zorunda değildir. O, olay örgüsünü istediği gibi düzenlemek bakımından özgürdür.

EDEBİYATIN DÖNEMLERİNİ BELİRLEYEN
UNSURLAR

Dinî Hayat

Dinler getirdikleri değer yargılarıyla insanların ve toplumların düşünce yapılarını, davranışlarını, hayat tarzlarını etkiler ve değiştirir. Bu bağlamda edebiyat; dinî hayata, dinî hayat da edebiyata ve dile etkide bulunur.

Türkler, İslâmiyet’i kabul ettikleri zaman dilimine kadar değişik coğrafyalarda değişik dinleri benimsemişlerdir. Eski Türkler başlangıçta “Şamanist”tiler, gök ve yer tanrılarına taparlardı. Sonradan Uygurlar zamanında “Manihaizm” ve “Budizm” gibi dinlerin etkisine girdiler. Bu dinlerin etkilerine, o dönemlerde ortaya konan edebî eserlerde özellikle de destanlarda ve kitabelerde rastlamak mümkündür.

10. yüzyılda “İslam”ın kabulünden sonra Türk edebiyatında köklü değişimler olmuştur. İslamiyet’in getirdiği yeni inanç sistemi tek tanrı inancına dayanıyordu. Özellikle Ahmet Yesevi (öl. 1166) ve Yunus Emre (öl. 1321) gibi şairlerin tasavvuf düşüncesini işleyen, “ilahiler” gibi, yeni ürünler ortaya koymaları edebiyatımıza farklı bir boyut kazandırmıştır. Türkler bu dönemde büyük devletler kurmuşlardır. “Karahanlılar, Gazneliler, Selçuklular ve Osmanlılar” dönemlerinde de bu ilişkiler sürmüştür. Uzun soluklu bu ilişkiler sürecinde dil ve edebiyatımızda İran ve Arap dil ve edebiyatlarının derin etkisi görülmüştür. Bu dönemde dinsel yaşam, edebiyatta dili ve içeriği etkilemiş hatta biçimsel yeniliklere de kapı aralamıştır. “Mevlid, naat” gibi türler ortaya çıkmıştır.

Bütün bunlar Türk edebiyatının dönemlere ayrılmasında dinî hayatı da dikkate almayı gerektirmiştir. Öyleyse dinî hayatın, edebî dönemleri belirleyen etkenlerden biri olduğu söylenebilir.

Edebiyatın Dönemlerini Belirleyen Diğer Unsurlar

Dil anlayışı: Dil canlı bir varlık olup tarih içinde değişir ve gelişir. Bu değişim edebiyatı da etkiler. Hatta dildeki değişimler ve gelişmeler edebiyat için belirleyici niteliktedir. Çünkü bir dönemin edebiyatı incelenip değerlendirilirken edebî verimlerin dil özellikleri de göz önünde bulundurulur.

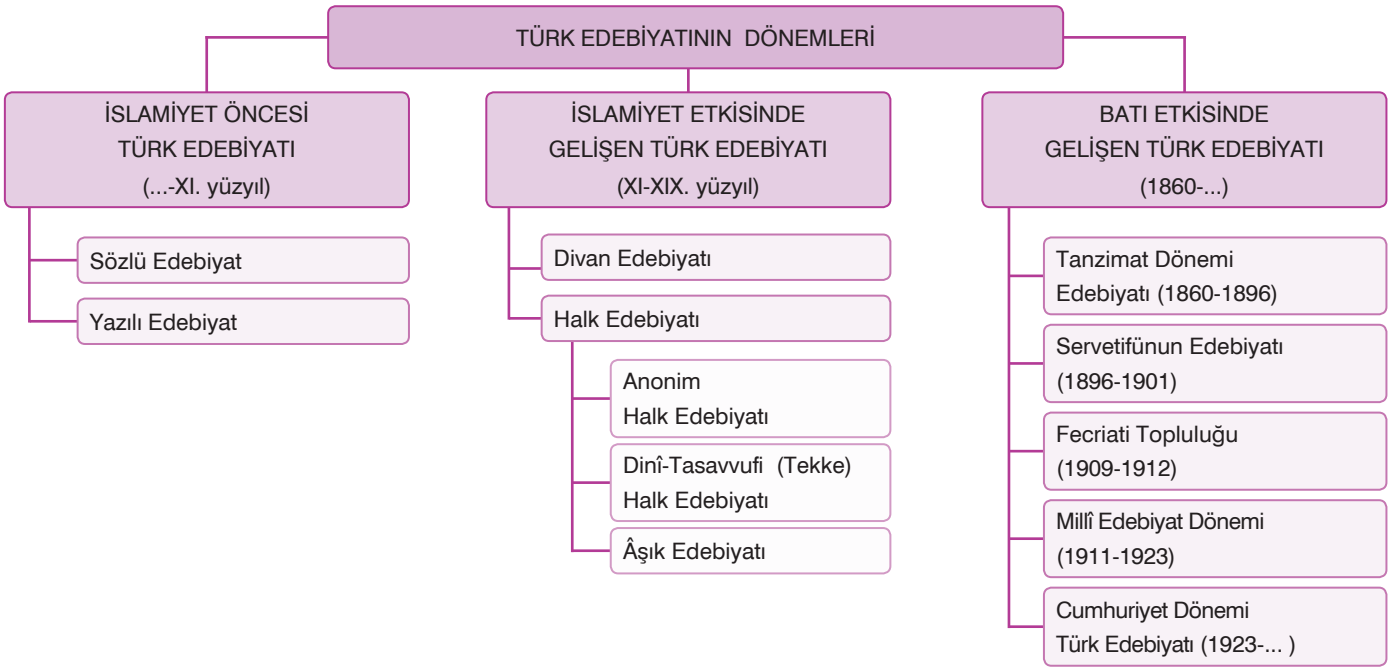
Dil coğrafyası: Toplumların yaşamlarını sürdürdükleri yerleşim alanları dillerini etkiler. Böylece ayrı bölgelerde yaşayan toplumların kültürlerindeki ayrışmalar dillerinde farklılıklar oluşturur. Bu yüzden edebiyatın dönemleri belirlenirken dil coğrafyası da hesaba katılır.

Kültürel farklılaşma: Türkler, İslam öncesinde “bozkır kültürünü” yaşamış; Müslüman olmaya başladıktan sonra “İslam kültürü ve medeniyetinden”, Tanzimat sonrasında da “Batı kültüründen” etkilenmiştir. Dolayısıyla kültürel farklılaşma da edebiyatın dönemlere ayrılmasında dikkate alınan ölçütlerden biridir.

Sanat anlayışı: Her toplumda bir yüksek zümre edebiyatı bir de topluma hitap eden halk edebiyatı vardır. Ayrıca bazıları “sanat için sanat”, bazıları ise “toplum için sanat” anlayışını belirler. Bu bağlamda sanat anlayışı da edebiyatın dönemlere ayrılmasında dikkate alınan bir ölçüt olarak karşımıza çıkar.

TÜRK EDEBİYATININ TARİHİ DÖNEMLERİ

Bir ulusun yaşadığı coğrafi çevre ve o ulusun yaşamında meydana gelen siyasal ve toplumsal değişimler, edebiyatı derinden ve doğrudan etkiler. Özellikle savaşlar, göçler, inanışlar ve medeniyet değişiklikleri büyüklüklerine göre edebiyata bir şekilde yansır. Bu değişiklikler bazen edebiyatın içeriğini ve özelliklerini değiştirebilir. Bütün bunların sonucunda da ulusun edebiyat tarihinde değişik dönemler meydana gelir. Türkler tarih içinde üç farklı medeniyet içinde yaşadığından Türk edebiyatını üç ana döneme ayırabiliriz:

İslamiyet Öncesi Türk Edebiyatı (Destan Dönemi)

Bu dönemde destanlar ortaya çıkmıştır. Türkler, daha çok ulusal (kavmî, ırksal) unsurlar etrafında şekillenen ve başka medeniyetlerin etkilerine kapalı bir ortamda bulunmuşlardır.

İslam Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı (Dinî Dönem)

Bu dönemin belirleyici unsuru “din eksenli İslam medeniyeti” dir. Türk edebiyatı bu dönemde gerek tema gerekse biçimsel bakımdan Arap ve Fars edebiyatından etkilenmiştir.

Batı Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı (Modern Dönem)

Bu dönemde Batı’da gelişen insan hakları ve özgürlükler öne çıkmış; eşitlik, hürriyet, adalet kavramları ilgi görmüş; dinin yerini “bi-reycilik ve akılcılık” almıştır. Batıda yaşanan bu değişimler Türk edebiyatını da etkilemiştir. Tanzimat’ın ilanı (1839) başlayan ve günümüze kadar etkisi süren dönemdir.

“Baş” sözüyle oluşturulan sıfat tamlamaları ve meslek adları bitişik yazılır.

başeser, başhekim, başkent, başrol, başsavcı, başyazar

an/-en, -r/-ar/-er/-ır/-ir, -maz/-mez ve -mış/-miş sıfat-fiil ekleriyle kurulan kalıplaşmış birleşik sözcükler bitişik yazılır.

dalgakıran, gökdelen, barışsever, basınçölçer, değerbilmez, etyemez, çokbilmiş, güngörmüş

İkinci sözcüğü -dı (-di) belirli geçmiş zaman ekleriyle kurulan birleşik sözcükler bitişik yazılır.

çitkırıldım, gecekondtu, imambayıldı, mirasyedi, şıpsavdı

Belirsizlik sıfat ve zamirleri de gelenekleşmiş olarak bitişik yazılır.

biraz, birçok, birçoğu, birkaç, birkaçı, birtakım, herhangi, hiçbir, hiçbirisi

M, p, r, s ile yapılan pekiştirmeler bitişik yazılır.

yemyeşil, masmavi, kıpkırmızı, sapsarı, tertemiz

AYRI YAZILAN BİRLEŞİK SÖZCÜKLER

Yardımcı fiilleriyle kurulan birleşik fiiller, herhangi bir ses düşmesi veya türemesine uğramazsa ayrı yazılır.

arz etmek, göç etmek, ilan etmek, yok olmak

Birleşme sırasında sözcüklerinden hiçbirinin anlamı değişikliğe uğramayan veya ikinci sözcüğü anlam değişikliğine uğramayan birleşik sözcükler ayrı yazılır.

kedi balığı, deve kuşu, ağustos böceği, Ankara keçisi, çörek otu, küpe çiçeği, dantel ağacı, şeker pancarı, kuru fasulye

Benzetme yoluyla insanın bir niteliğini anlatmak üzere bitki, hayvan ve nesne adlarıyla kurulan birleşik sözcükler ayrı yazılır.

çetin ceviz, eski tüfek, demir yumruk, kuru kemik

“Alt, üst, ana, ön, art, arka, yan, iç, dış, sıra, orta, büyük, küçük, sağ, sol, peşin, bir, iki, tek, çok, çift” sözlerinin başa getirilmesiyle oluşturulan birleşik sözcükler ayrı yazılır.

alt yazı, üst kat, ana dili, ön söz, art niyet, arka plan, yan cümle, iç tüzük, dış hat, orta oyunu, sağ bek, peşin fikir

-r / -ar / -er, -maz / -mez, -an / -en sıfat-fiil ekleriyle kurulan sıfat tamlaması yapısındaki birleşik sözcükler ayrı yazılır.

çalar saat, güler yüz, çıkmaz sokak, tükenmez kalem

İkilemeler ayrı yazılır, aralarına noktalama işareti konmaz.

sabah sabah, gece gündüz, tepeden tırnağa, baş başa, büyük mü büyük, mırın kırın, ıvır zıvır, eski püskü, ses seda

Örnek .. 1

ÖSYM sorusu

Kaplumbağalar, roman kişileri ve kullanılan dil bakımından Fakir Baykurt'un, aynı zamanda köy edebiyatının başyapıtlarından I biri olarak okunmalıdır. Kahramanların gerçekliğinin yanısına, II dilleri de kişiliklerini adım adım oluşturan yetkinliktedir. Ayrıca, III çok sayıda romanı ve öykü kitabı yayımlanmış herhangi bir IV yazarı, *Kaplumbağalar* gibi bir roman bile ölümsüzleştirilebilir. V

Bu parçadaki numaralanmış sözlerden hangisinin yazımını yanlıştır?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

Çözüm

“Dış, iç, sıra” sözleriyle oluşturulan birleşik sözcük ve terimler ayrı yazılır: ahlak dışı, çağ dışı, din dışı, kanun dışı, olağan dışı, yasa dışı; ceviz içi, hafta içi, yurt içi; akli sıra, ardi sıra, peşi sıra, yanı sıra vb. Ancak II’de “yanısına” sözü bitişik yazılmıştır. Bu söz, “yanı sıra” şeklinde yazılırsa yazım yanlışı giderilir.

Örnek .. 2

ÖSYM sorusu

“1969 yılında Güzel Sanatlar Akademisini I bitirdim. Resim yapmaya karikatürist II olarak başladım; çizdiklerimi 10 liraya satardım Dolmuş, Tef, Pardon III gibi dergilere. İlk sergimi 1959 yılında Taksim meydanında IV açtım ve yalnızca üç tablo satarak yer kirasını ancak ödeyebildim.” V diyor usta ressam sanat yaşamının ilk yıllarını anlatırken.

Bu parçadaki altı çizili sözlerden hangisinin yazımını yanlıştır?

A) I. B) II. C) III. D) IV. E) V.

Çözüm

Özel addan sonra gelen “mahalle, meydan, cadde, sokak; saray, köşk, kale, köprü, anıt” sözcükleri büyük harfle başlar. Öyleyse IV’teki “Taksim meydanında” yer adı yanlıştır yazılmıştır. Doğrusu “Taksim Meydanı’nda” şeklinde olacaktır.

1. Aşağıda verilen bilgileri doğru (D) veya yanlış (Y) olarak değerlendiriniz.

1. Ahmedî'nin *Garipname* adlı eseri, gerek şekil gerekse içerik bakımından üstün bir eserdir.
2. Yunus Emre'nin, *Risaletü'n-Nushiyye*'si 13. asrın en önemli mesnevilerindendir.
3. Divan şiirinde beş mesneviden oluşan eserlere hamse denir.
4. Mesneviler aa, ba, ca biçiminde kafiyeleşir.
5. Halk hikâyelerinde anlatım tümüyle düzyazı şeklinde oluşturulmuştur.

2. Aşağıda verilen cümlelerdeki boşlukları doldurunuz.

(Dede Korkut Hikâyeleri / halk hikâyesi / mensur / hikâye(öykü) / manzum / masal)

1. Destanlar ile modern hikâye arasında bir geçiş türü olarak kabul edilen, âşıklar tarafından saz eşliğinde anlatılan edebî eserlere denir.
2. halk hikâyelerinin ilk örneği olarak kabul edilmektedir.
3. Halk hikâyeleri ve karışık söylenen uzun hikâyelerdir.
4. Yaşanmış veya yaşanması mümkün olan olayların okuyucuya haz verecek şekilde anlatıldığı kısa edebî yazılara denir.
5. Halk hikâyelerinin birçoğu da karakteri gösterir.

3. Halk hikâyelerinin özelliği olan yargıları ✓ ile işaretleyiniz.

- a. Nazım-nesir karışık şekildedir.
- b. Kişilerde olağanüstü nitelikler destanlardan fazladır.
- c. Aşk, sevgi ve kahramanlık gibi konular işlenir.
- d. Âşıklar olayları saz çalarak, taklitler yaparak anlatırlar.
- e. Destanlardan önce ortaya çıkmış bir türdür.

4. Aşağıda verilen eserlerle yazarlarını örnekteki gibi eşleştiriniz.

1	<i>Süheyl ü Nevbahar</i>	Şeyyat Hamza	a
2	<i>Yusuf u Züleyha</i>	Hoca Mesut	b
3	<i>Garipname</i>	Yunus Emre	c
4	<i>Mantku't-Tayr</i>	Âşık Paşa	d
5	<i>Risaletü'n-Nushiyye</i>	Ahmedî	e
6	<i>Cemşit ü Hurşit</i>	Gülşehrî	f
7	<i>Kıssa-i Yusuf</i>	Erzurumlu Darir	g

- 📖 Eserler yerli ve millî bir nitelik taşır.
- 📖 Konu, tip ve karakterler daha çok Türklere alınmıştır.
- 📖 Millî Mücadele, en çok işlenen konuların başında gelir.
- 📖 Tanzimat'la başlayan Doğu-Batı çatışması, bu dönemde kendini iyiden iyiye hissettirmiştir.
- 📖 Savaş yıllarının etkileri yansıtılmıştır.
- 📖 İlk kez bu dönem hikâyelerinde kavim döneme ve Türklerin uzak geçmişine yer vermeye başlanmıştır.
- 📖 Hikâyelerde eski dönemin nesnel bir eleştirisi yapılmıştır.
- 📖 Gözleme dayalı bir anlatım benimsenmiştir.

Dönemin Belli Başlı Hikâyecileri ve Eserleri

Ömer Seyfettin: Maupassant tarzı hikâyeler yazmıştır. Hikâyeleri çarpıcı bir sonla bitmiştir. Konularını daha çok, tarihten ve çocukluk hatıralarından almıştır.

- 📖 *Beyaz Lale, Bomba, Nakarat, Hürriyet Bayrakları* adlı hikâyelerini Yakorit Sınır Bölüğü'ndeki görevi sırasında edindiği tecrübeleriyle ve yaptığı gözlemlerle yazmıştır.
- 📖 *Başını Vermeyen Şehit, Kütük, Vire, Ferman, Pembe İncilli Kaftan, Teke Tek, Topuz, Kızılma Neresi?* gibi hikâyeleri konusunu tarihten almıştır.
- 📖 *Bahar ve Kelebekler* ve *Harem* adlı hikâyelerinde bireyleri anlatırken kalabalıkların sesi olmuştur.
- 📖 *Tos* adlı hikâyesinde mizahi öğeleri öne çıkarmıştır.
- 📖 *Çanakkale'den Sonra* hikâyesinde ideal insan tipini anlatmıştır.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu: Hikâyelerinde devrin öteki hikâye yazarlarında olduğu gibi, Fransız yazar Maupassant tarzı hikâyeciliği benimsemiştir.

- 📖 Fecriati Dönemi'nde yazdığı ilk hikâyelerini, *Bir Serencam* adlı kitapta toplamıştır.
- 📖 Bu dönemde *Rahmet* adlı hikâye kitabını yazmıştır. Sanatçının Mütareke yılları ve İstiklal Savaşı yıllarında yazdığı hikâyelerden oluşan bu kitabı daha sonra bir araya getirilen *Millî Savaş Hikâyeleri*'nde yer almıştır.

Refik Halit Karay: İlk hikâyelerinden itibaren Maupassant tarzı hikâye tekniğini uygulamıştır. Başlangıcı belli, sonu şaşırtıcı olan hikâyelerinde olay zinciri sağlam bir mantığa dayanır. Gözleme dayalı, başarılı tasvir ve tahlilleri dikkati çeker.

Refik Halit Karay bu dönemde yazdığı hikâyeleri *Memleket Hikâyeleri* adlı eserinde toplamıştır. Bu hikâyelerinde Anadolu insanını gerçekçi bir bakışla anlatır.

Reşat Nuri Güntekin: Maupassant tarzı hikâyeler yazmıştır. Hikâyelerinde olayların kurgusu sağlamdır. Bu dönemde *Roçild Bey, Eski Ahbap, Sönmüş Yıldızlar* adlı hikâyeleri yazmıştır.

Halide Edip Adıvar: Gözleme dayanan, Millî Mücadele'yi anlatan hikâyelerinde daha gerçekçi olduğu görülür. Yazar bu dönemde *Harap Mabretler, Dağa Çıkan Kurt* adlı hikâyeleri yazmıştır. *Dağa Çıkan Kurt*, Türkçülük ideolojisini yansıtır.

Aka Gündüz: Eserlerinde millet sevgisinin sonucu olarak geniş halk zümreleri ile bunların ısrıraplarını işlemiştir. Cümleleri etkili ve kısadır. Eserleri hayat tecrübesi yansıtır. Yetmiş yakın eseri vardır. Bunlar içinden *Türk Kalbi, Türk'ün Kitabı, Kurbağacık, Hayattan Hikâyeler* hikâye kitaplarıdır.

Örnek .. 1

ÖSYM sorusu

Yalnızca olaya yaslanan; girişi, gelişmesi, sonucu olan; okuyucuyu bir gerilim içinde tutarak az sonra ne olacak sorusunun ardına düşüren bir öykü türüdür Maupassant tarzı öyküler. --- bu türde yazan en ünlü öykücülerimizden biridir.

Bu parçada boş bırakılan yere aşağıdaki yazarlardan hangisi getirilmelidir?

- A) Ömer Seyfettin
- B) Selim İleri
- C) Memduh Şevket Esendal
- D) Bilge Karasu
- E) Sait Faik Abasıyanık

Çözüm

Türk edebiyatında hikâyeciliği meslek edinen ve Maupassant tarzı hikâyeler yazan yazar Ömer Seyfettin'dir. Türk edebiyatında Ömer Seyfettin'in öncülerinden olduğu Maupassant tarzı hikâyeler, yalnızca olaya yaslanan; girişi, gelişmesi, sonucu olan; okuyucuyu bir gerilim içinde tutarak az sonra ne olacak sorusunun ardına düşüren bir hikâye türüdür. Ömer Seyfettin kalame aldığı *Beyaz Lale, Bomba, Nakarat, Hürriyet Bayrakları, Başını Vermeyen Şehit, Kütük, Vire, Ferman, Pembe İncilli Kaftan, Teke Tek, Topuz* gibi hikâyelerinde Maupassant tarzı olay hikâyesi tekniğini başarıyla kullanmıştır.

HALK ŞİİRİ

Kaynağını geleneklerden, halkın kültüründen alan ve toplumun tümüne hitap eden edebiyata halk edebiyatı denir. Halk edebiyatının en önemli verimleri arasında halk şiirleri yer alır.

Halk şiirinin kökeninde İslamiyet'ten önceki sözlü edebiyat vardır. Bu sözlü edebiyat, İslam dininin etkisiyle yeni bir biçim, yeni bir görünüm kazanmış ve yeni bir şiir anlayışı ortamı oluşturmuştur. İşte buna "halk şiiri" adı verilir.

Destan geleneğini sürdüren halk şiirinin temellerinde Türklerin kendi gelenekleri, göreneklere, kısacası kendi kültürel değerleri vardır.

Halk şiirinin genel özellikleri

- Ürünleri yazılı değil, sözlü olarak ortaya çıkmıştır.
- Şiirler, "âşık" ya da "saz şairi" adı verilen ozanlarca saz eşliğinde söylenir.
- Nazım birimi dördüktür.
- Ölçü, hece ölçüsüdür.
- Genellikle hecenin 7'li, 8'li, 11'li kalıpları kullanılmıştır.
- Dil, halkın konuştuğu günlük konuşma dilidir.
- Çoğunlukla yarım uyak ve redif kullanılmıştır.
- Şiirler biçimiyle adlandırılır, şiirde başlık kullanılmaz.
- Benzetmeler, somut kavramlardan yararlanılarak yapılır.
- Daha çok, sözlü kültür şeklinde varlığını korur.
- Halk ozanları, şiirlerini doğaçlama (hazırlıksız, o anda içinden geldiği gibi) söylemişlerdir.
- Aşk, ayrılık, ölüm, savaş, doğa vb. konular işlenir.
- Halk şairlerinin şiirlerinin toplandığı defterlere "cönk" adı verilir.
- İslamiyet'ten önceki Türk edebiyatının bir devamı niteliğindedir.

Halk şiiri üç başlıkta incelenir:

- Anonim Halk Edebiyatı
- Âşık Edebiyatı
- Tekke (Tasavvuf) Edebiyatı

HALK ŞİİRİ NAZIM ŞEKİLLERİ VE TÜRLERİ

ANONİM HALK ŞİİRİ

Halk edebiyatı sözlü kültüre dayalı bir edebiyattır. Edebiyat ürünleri sözlü olarak ortaya konmuş, sonra dilden dile dolmuş, sonra yazıya geçirilmediğinden bu ürünleri kimin ortaya koyduğu da belli değildir. İşte söyleyeni belli olmayan edebiyat ürünlerinin oluşturduğu bu edebiyata, "anonim halk şiiri" denir.

Anonim halk şiiri mani, ağıt, türkü, ninni gibi söyleyeni belli olmayan ürünlerden oluşur.

Anonim halk şiirinin genel özellikleri:

- Sözlü olarak ağızdan ağza yayılır.
- Şiirde hece ölçüsü kullanılır.
- Şiirde nazım birimi dördüktür.
- Zaman içinde zenginleşerek değişir.
- Somut bir anlatımı vardır.
- Halkın kullandığı dile üretilir.
- Halkın ortak ürünüdür.
- Sevgi, doğa, ölüm, yığıtlık, gurbet gibi temalar işlenir.

ÂŞIK TARZI HALK ŞİİRİ TEMSİLCİLERİ

Âşıkları (ozanları) yetişme şartlarının, dolayısıyla sanat felsefelerinin farklılığı bakımından iki grupta toplamak mümkündür.

Meydan şairleri: Şiirlerini doğaçlama olarak saz eşliğinde, söyleyen şairlere denir. Karacaoğlan, Âşık Veysel vb.

Kalem şairleri: Doğrudan doğruya divan şairleri için kullanılan bir sözdür. Bunlar belli bir eğitimden geçmiş sanatçılardır.

HALK OZANLARI

Köroğlu

- 16. yüzyıl halk şairlerindedir.
- Şiirlerinin çoğu kahramanlık üzerinedir.
- Koçaklamalarıyla tanınmıştır.
- Halk arasında yayılan Köroğlu Destanı, onun kahramanlıklarını anlatır.
- "*Tüfek icat oldu mertlik bozuldu*" sözü ona aittir.

Karacaoğlan

- 17. yüzyıl halk şairlerindedir.
- Günümüzde bile çok sevilen, şiirlerinin çoğu halk türküsü hâline gelen bir âşıktır.
- Şiirlerinin tümünü heceyle söyleyen, halk anlayışını, yaşayışını şiirine en iyi şekilde yansıtan Karacaoğlan, tabiat ve sevgililer hakkındaki koşmalarıyla tanınır.
- Şiirinin kaynağını, doğup büyüdüğü göçebe toplumunun gelenekleri ve içinde yaşadığı, yurt edindiği doğa oluşturur.
- Duygulanışlarını gerçekçi biçimde, açık, anlaşılır bir dille ortaya koyar.
- Acı, ayrılık, ölüm temalarını işlediği şiirlerinde de bu özelliği göze çarpar.
- Düşten çok gerçeğe yaslanır.

Âşık Ömer

- 17. yüzyıl halk şairlerindedir.
- Hem hece hem de aruz ölçüsünü kullanmıştır.
- Divan, Şairname* adlı yapıtları vardır.

Kayıkçı Kul Mustafa

- 16. yüzyılın sonu ile 17. yüzyılın başında yaşayan Yeniçeri şairlerindedir.
- Genç Osman* adlı destanıyla ünlüdür.

Gevheri

- 17'nci yüzyılın ikinci yarısıyla 18'inci yüzyılın ilk yarısında yaşadığı.
- Medrese eğitimi almış, müzikle ilgilenmiştir.
- Hem aruz hem de hece ölçüsünü kullanmıştır.

Bayburtlu Zihni

- 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın başında yaşamıştır.
- Hem hece hem de aruz ölçüsünü kullanmıştır.
- Divan, Sergüzeştname, Kitab-ı Hikâye-i Garibe* adlı yapıtları vardır.

Seyrani

- 19. yüzyıl şairidir, Kayseri'nin Develi kasabasıdır.
- Hem hece hem de aruz ölçüsünü kullanmıştır.
- Taşlamalarıyla ünlüdür.

1. Aşağıdakilerden hangisi ayraç içinde verilen nazım şekliyle ilgili değildir?

- A) Bent ve bağlama adı verilen iki bölümden oluşan anonim halk şiiri nazım şeklidir. (türkü)
- B) İki kişinin karşılıklı olarak söyledikleri mânilerdir. (deyiş)
- C) Saz şairlerinin bağlama eşliğinde güzellik, yiğitlik, ölüm, toplumdaki aksaklıklar gibi konularda söyledikleri şiirlerdir. (koşma)
- D) Halk âşıklarının yiğitlik, kahramanlık gibi konularda söyledikleri koşma türüdür. (destan)
- E) 8'li hece ölçüsüyle söylenen, kendine özgü bir ezgisi olan lirik şiirlerdir. (semai)

2. Uyak düzeni, dörtlük sayısı ve ölçüsü semai ile aynıdır. Bu şiirler semaiye şekil olarak benzese de ondan farklı bir ezgiyle okunur. "Be hey, bre, hey gidi" gibi ünlemler kullanılarak yiğitçe, mertçe bir üslupla söylenir. Son dörtlükte şair mahlasını söyler. Halk edebiyatında en çok, Karacaoğlan tarafından söylenmiştir.

Bu parçada sözü edilen nazım şekli aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Ağıt
- B) Varsağı
- C) Destan
- D) Türkü
- E) Koşma

3. Aşağıda verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?

- A) Türk halk şiirinde gurbet, gurbette çekilen sıkıntılar ve sıra özlemi en çok işlenen konular arasında yer alır.
- B) Kesik manilerde eğer kafiye cinaslı ise bunlara "cinaslı mani" denir.
- C) Âşık edebiyatında şiirler, bir hazırlık yapılmadan bağlama çalınırken irticali olarak söylenir.
- D) Halk şairlerinin şiirlerinin yazıldığı ve genellikle aşağıdan yukarıya doğru açılan defterlere "cönk" adı verilir.
- E) Tabiat, sevgili gibi beğenilen bir varlığı övmek için söylenen şiirlere "koçaklama" denir.

- 4. I. Mani
- II. Semai
- III. Türkü
- IV. Koşma
- V. Varsağı

Yukarıdakilerden hangileri âşık edebiyatı nazım şekilleri arasında yer almaz?

- A) I. ve II.
- B) I. ve III.
- C) I. ve IV.
- D) II. ve IV.
- E) IV. ve V.

5. Bektaşî şairlerinin toplantı ve törenlerde besteleyerek okudukları şiirlerdir. Tasavvuf ve tarikat kurallarının işlendiği bu şiirlere yalın ve ahenkli bir dil hâkimdir. Genellikle 7'li, 8'li ve 11'li hece ölçüsüyle söylenir. Yer yer aruzla da söylenmiştir.

Bu parçada sözü edilen şiir türü aşağıdakilerden hangisidir?

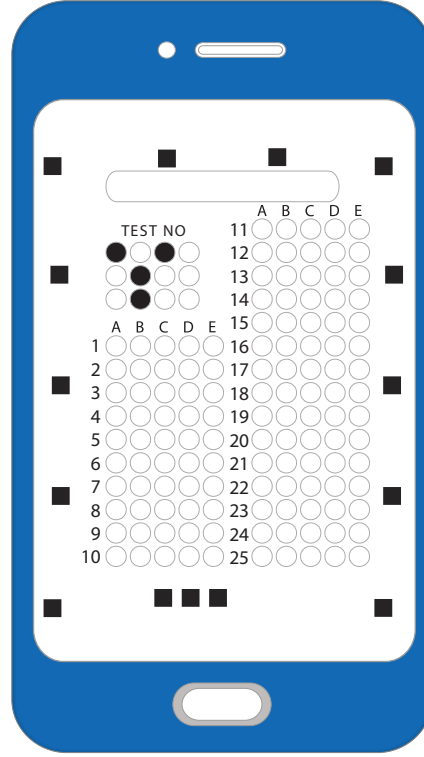
- A) Nefes
- B) Nutuk
- C) Devriye
- D) Deme
- E) Şathiye

6. Yunus Emre'nin şiirleriyle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

- A) Sade bir dil ve içli bir söyleyişe sahiptir.
- B) Hecenin yanında aruz ölçüsünü de kullanmıştır.
- C) Tasavvufî düşünceyi söz sanatları ve mecazlı ifadelerle süslü bir şekilde işlemiştir.
- D) Şiirlerinin bazılarını beyit, bazılarını dörtlük esasına göre yazmıştır.
- E) Umut eden, bu hayattan ve öteki hayattan mutluluk bekleyen, Tanrı'nın sevgisine ve af hazinelerine sığınan insanın sesini yansıtmıştır.

7. Aşağıdakilerden hangisi âşık edebiyatı temsilcilerinin aruz ölçüsü kullanarak yazdığı türlerden biri değildir?

- A) Kalenderi
- B) Satranç
- C) Varsağı
- D) Vezniâher
- E) Selis

6. Basamak Kontrol Testi Optiği

6. BASAMAK CEVAP ANAHTARI

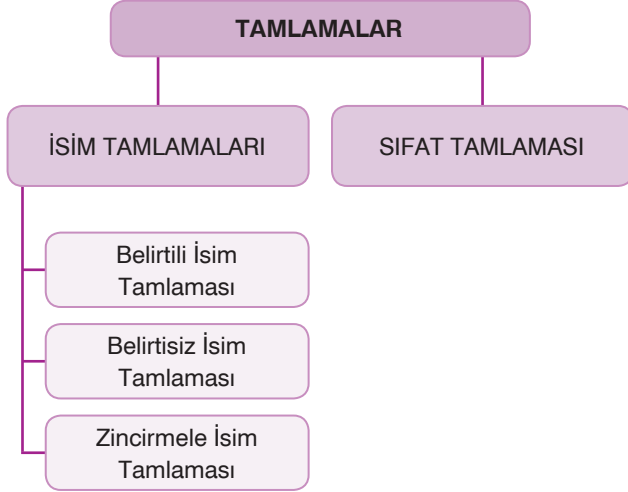
Best Pratik - 1	1	2, 3, 5, 6, 8, 9						
	2	1-D	2-Y	3-D	4-D	5-Y	6-D	7-Y
	3	1-Koşma, 2-Varsağı, 3-Semai, 4-Mani, 5-İlahi, 6-Ağıt						

Best Değerlendirme - 1	1-B	2-D	3-B	4-A	5-A	6-D	7-C
	8-E	9-E	10-C	11-D	12-C		

Best Pratik - 2	1	1-D	2-Y	3-D	4-D	5-Y			
	2	2, 3, 5, 6, 8, 9, 12, 13, 14, 15							
	3	1-Dertli, 2-Seyrani, 3-Âşık Veysel, 4-Eşrefoğlu Rumi, 5-Karacaoğlan, 6-Dadaloğlu							

Best Değerlendirme - 2	1-D	2-C	3-B	4-D	5-E	6-C	7-D
	8-A	9-A	10-B	11-E	12-C	13-E	

BKT	1-D	2-B	3-E	4-B	5-A	6-C	7-C	8-A	9-E	10-A
	11-C	12-B	13-D	14-B	15-A					

TAMLAMALAR

Bir ismi anlamca daha belirgin hâle getirmek için onun başka bir isim, zamir ya da sıfat tarafından tamamlanmasıyla oluşan söz öbeklerine tamlama denir.

Tamlamalar, tamlayan ve tamlanan olmak üzere iki unsurdan oluşur. Tamlamada önce tamlayan, sonra tamlanan yer alır.

Tamlayan: Tamlamanın yardımcı unsurudur. İsim, sıfat, zamir gibi sözcükler tamlayan görevinde kullanılabilir. Tamlayan “-im, -ın, -in, -un, -ün, -nın, -nin, -nun, -nün” eklerini alabilir. Bu eklerle ilgi veya tamlayan ekleri denir.

Tamlanan: Tamlamanın asıl unsurudur. İsim veya zamirler tamlanan görevinde kullanılabilir. Tamlanan “-im, -in, -i(si), -imiz, -iniz, -leri” eklerini alabilir. Bu eklerle iyelik veya tamlanan ekleri denir.

<u>Tamlayan</u>	<u>Tamlanan</u>
sınıfın	kapısı
cep	telefonu
çelik	tencere
evimin bahçesinin	çiçekleri
kitabın	yırtık sayfası
güzel	şeyler

İSİM TAMLAMALARI

Aralarında anlamca ilgi bulunan, biri diğerini iyelik (sahiplik) yönünden bütünleyen, en az iki farklı isimden meydana gelmiş kelime grubudur.

İsim tamlamaları kendi içinde üçe ayrılır.

BELİRTİLİ İSİM TAMLAMASI

Tamlayanı, tamlayan eki; tamlananı da iyelik eki alan isim tamlamalarıdır.

Tamlayan Tamlanan

<i>Evin</i>	<i>anahtarı</i>	<i>çantamdaydı.</i>
<i>Kitabın</i>	<i>kapağı</i>	<i>çok ilgi çekici.</i>
<i>Kalemin</i>	<i>ucu</i>	<i>kırıldı.</i>
<i>Ahmet'in</i>	<i>cüzdanı</i>	<i>kaybolmuş.</i>
<i>Sokağın</i>	<i>adı</i>	<i>değiştirilmiş.</i>
<i>Gömleğin</i>	<i>düğmesi</i>	<i>kopmuş.</i>

Örnek .. 1

ÖSYM sorusu

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bir isim tamlaması kullanılmıştır?

- A) Kardeşimin böyle bir şey yapacağını sanmıyordum.
- B) Okulunun ne zaman açılacağını bile bilmiyordu.
- C) Arkadaşının kitabını bulamayınca çok üzüldü.
- D) Evinin düzenli olmasına özen gösterirdi.
- E) Sarsıntının önce nerede duyulduğu öğrenilemedi.

Çözüm

C'deki cümlede yer alan “Arkadaşının kitabı” kelime grubu bir belirtili isim tamlamasıdır. Çünkü bu kelime grubunun tamlayanındaki isim “-ın” ilgi ekini (tamlayan ekini), tamlananındaki isim ise “-ı” iyelik ekini (tamlanan ekini) almıştır.

arkadaşının kitabı = belirtili isim tamlaması
tamlayan tamlanan

1, 2 ve 3. soruları aşağıdaki metinden hareketle cevaplayınız.

Bu sefer Kerem, gözlerini bağlayıp kör dilenci kıyafetine girdi. Araya araya, Keşiş'in evini buldu. Sırf Aslı'nın yüzünü görebilmek için Keşiş'in karısına otuz iki dişini çekti. Ağzının kanını kızın çevresiyle silerken Kerem'i gene tanırlar ve ana ile kız onun kafasını yarıp, kolunu kırarak sokağa çamurların içine attı. Kerem yine söylendi

Bir hâli diyor merde mert cengi

Bir hâli dövüyor cümle Frengi

Bir hâli bozulmaz hiç onun rengi

Bir şulesi halka yetişir...

Bir sonuç alamayınca Kerem, Aslı'ya da aşk vermesi için Tanrı'ya yalvardı. Duası kabul olunup o dakikadan itibaren Aslı Han yanıp tutuşmaya başladı, hemen Müslümanlığı kabul etti.

1. Metnin türünü yazınız.

.....

.....

2. Metinle ilgili söylenemeyecek yargıları işaretleyiniz.

1. Nesil çatışması üzerine kurulmuştur.
2. Mensur ve manzum parçalar içerir.
3. Olağanüstü ögeye yer verilmiştir.
4. Ait olduğu dönemin dil özelliklerini yansıtır.
5. Bir destandan alınmıştır.

3. "Bir sonuç alamayınca Kerem, Aslı'ya da aşk vermesi için Tanrı'ya yalvardı." cümlesinde virgülün hangi gerekçeyle kullanıldığını işaretleyiniz.

1. Özneyi diğer öğelerden ayırmak
2. Eş görevli kelime gruplarını ayırmak
3. Sıralı cümleleri ayırmak
4. Anlam karışıklığını önlemek